

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ՝ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀԱՊԱՆ

Բանալի բառեր՝ Հայրենական պատերազմ, Հայաստանի ազգային գրադարան, գրադարանային հավաքածու, գաղափարախոսական աշխատանք, լրագիր, գիրք, պլակատ, ազգային դիվիզիաներ, հանձնարարական մատենագիտություն, ցուցահանդես:

Keywords: Patriotic War, National Library of Armenia, library collection, ideological work, newspaper, book, poster, national divisions, recommended bibliography, exhibition.

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը մարդկության պատմության ամենաավերիչ աղետներից մեկն է, որը տասնյակ միլիոնավոր մարդկային կյանքեր խլեց, հսկայական ավերածություններ պատճառեց, մարդկային կենսագրություններ ու ճակատագրեր խեղեց: Խորհրդային Հայաստանի տարածքը, բարեբախտաբար, չդարձավ ռազմական գործողությունների թատերաբեմ: Պատերազմի մահացու ալիքը, բախվելով Կովկասյան լեռներին, կոտրվեց և նահանջեց:

Ֆաշիստական առաջնորդների ծավալապաշտական նկրտումները ջախջախվեցին Կովկասյան լեռներում, Վոլգայի ափերին, Մոսկվայի մատույցներում, Ստալինգրադի ճակատամարտում: Արդյունքում անխուսափելի թվացող ավերածությունները և կոտորածը շրջանցեցին մեր երկիրը: Բայց և այնպես, դա նաև մեր պատերազմն էր, քանի որ այն վերաբերում էր հայ ժողովրդի կենսական շահերին: Այս պատերազմին մասնակցեց ինչպես Հայկական ԽՍՀ բնակչությունը, այնպես էլ Խորհրդային մյուս հանրապետություններում բնակվող հայերը և 1915 թվականի Հայոց ցեղասպանության հետևանքով արտասահմանում ձևավորված համաշխարհային հայկական սփյուռքը:

«Հայ ժողովուրդը Սովետական Միության մյուս ազատ և իրավահավասար ժողովուրդների նման խորությամբ ընկալեց մեր երկրի գլխին կախված մահացու վտանգը: Նա իր բազմադարյան պատմության ընթացքում մեկ անգամ չէ, որ ենթարկվել է օտարերկրյա բռնակալների ոտնձգություններին և գիտի, թե ինչ է բռնությունը, կոտորածները, սովը» [Армянский народ – боевой участник освободительной войны Советского Союза, 1941, 25 авг., № 235, 1]:

Պատերազմին մասնակցել է 600 հազար հայ (300 հազարը՝ Հայկական ՍՍՀ-ից, 200 հազարը՝ ԽՍՀՄ մյուս հանրապետություններից և մոտ 100-ը՝ դաշնակիցների բանակների շարքերում ու ֆաշիստական Գերմանիայի կողմից օկուպացված երկրների պարտիզանական ջոկատներում) [Арутюнян А., 2004, 19]:

Հայրենական մեծ պատերազմում փառապանծ հաղթանակի գործում մեծ է ոչ միայն Կարմիր բանակի ներդրումը: Ռազմական գործողությունների հաջողության մեջ ոչ

պակաս կարևոր դեր խաղաց ռազմաճակատին պարեն, ռազմամթերք, դեղորայք, հագուստ մատակարարող թիկունքը, որի հուսալիության ու բարոյաքաղաքական բարձր պատրաստվածության ու կոփվածության ուղղությամբ աշխատանքներ էին տանում նաև գրադարաններն ու գրադարանավարները: Եվ սխալված չենք լինի՝ վերջիններիս անվանելով գրադարանային ճակատի մարտիկներ:

Հայրենական պատերազմի առաջին օրերին գրադարանը վերանայեց բոլոր բաժինների աշխատանքները, արմատական փոփոխություններ կատարվեցին գրադարանի տարեկան պլաններում: Ռեսուրսների խնայողության նպատակով ՀԽՍՀ Կենտկոմի բյուրոն որոշում կայացրեց միավորել գրապալատն ու գրադարանը և կարճ ժամկետում հավաքածուները տեղափոխել ու տեղավորել գրադարանի նոր շենքում, որը բացվել էր ընդամենը մի քանի ամիս առաջ [Գրադարանային գործի պատմությունը Խորհրդային Հայաստանում, 1984, 21]:

Գրադարանի տնօրենության 1941 թ. օգոստոսի 12-ի նիստում դրվեց մասսայական աշխատանքների բաժնի գործընթացները հիմնավորապես վերակազմակերպելու խնդիրը: Հանձնարարվեց ցուցադրությունները պատրաստել այն տրամաբանությամբ, որ դրանք առավել արդյունավետ լինեն ու նպաստեն բնակչության ռազմահայրենասիրական տրամադրությունների ամրապնդմանը: Հանրային միջոցառումները պետք էր հարմարեցնել ռազմական իրադրության պայմաններին, կազմել թեմատիկ ցուցակներ, ցուցահանդեսները մոտեցնել բնակչության լայն խավերին [Հայաստանի ազգային արխիվ, ֆ. 1337, գ. 11, ց. 1, թ. 1]:

Հաստատված տարեկան ծրագրից դուրս բիրլիոգրաֆիական (մատենագիտության) բաժնի աշխատակիցները կազմեցին թեմատիկ գրացուցակներ ու քարտարաններ՝ «Ռուս ժողովրդի պայքարը օտարերկրյա նվաճողների դեմ», «Գերմանաֆաշիստական ագրեսիան և սովետական ժողովրդի Հայրենական Մեծ պատերազմը», «Զորավար Սուվորով», «Ինչ է ֆաշիզմը», «Օկուպանտները Կովկասում» և այլն: Բազմաթիվ գրավոր տեղեկանքներ էին տրամադրվում ընթերցողներին, կազմակերպություններին, գիտահետազոտողներին: Պատերազմի պայմաններում ժողովրդին իրազեկելու, նրա բարոյահոգեբանական և ճանաչողական մակարդակը բարձրացնելու նպատակով հրատարակվում էին հանձնարարական մատենագիտական երկլեզվյան ցանկեր, որոնք սպասարկվում էին ընթերցասարահում և ցուցադրվում շրջիկ ցուցահանդեսներում¹:

Պատերազմը իր պայմաններն էր թելադրում գրադարանավարներին. Անձնակազմից պահանջվում էր առավել ճկունություն, օպերատիվություն, հանրության հետ աշխատանքների նոր, մինչ այդ անծանոթ հմտությունների ու կարողությունների կիրառում ամենօրյա գործընթացներում: Ցուցադրությունները բավական արդյունավետ էին և անցկացվում էին ոչ միայն գրադարանի շենքում, այլև խոշոր արտադրական հաստատություններում, կինոթատրոնների ճեմասրահներում, դպրոցներում, հոսպիտալներում:

¹ Տե՛ս Հակաօդային պաշտպանություն, 1942, 48 էջ; Սովետական ժողովրդի Հայրենական Մեծ պատերազմը, 1942, 48 էջ; Ժողովրդի ռազմական ուսուցումը, 1943, 36 էջ:

Որպես ցուցանմուշներ ներկայացվում էին լրագրերի կտրածոներ, լուսանկարներ, փաստաթղթեր, սխեմաներ և հանձնարարական գրականության ցանկեր: Առավել հետաքրքիր գրքերի նկարագրություններին կցվում էին ծանոթագրություններ: 1943 թ. գրադարանը կազմակերպել է «Ռազմական ուսուցումը դպրոցում», «Հայ ժողովուրդը Հայրենական Մեծ պատերազմում», «Հայրենական պատերազմի ճակատներում» և այլ թեմաներով ցուցադրություններ [Адамян Н., 1943, 26 дек., № 262, 4]:

Գաղափարախոսական աշխատանքը և նրա վերակազմակերպման հարցերը գտնվում էին հանրապետության կուսակցական-պետական ղեկավարության ամենօրյա ուշադրության կենտրոնում: Պահանջվում էր նվազագույն ժամկետներում կազմակերպել թիկունքի աշխատանքները, կուսակցական և մշակութային հաստատությունների ամբողջ գործունեությունը ենթարկել ռազմաճակատի պահանջներին՝ ելնելով այն ճշմարտությունից, որ ոչ մի հզոր բանակ չի կարող հաջողության հասնել առանց կայուն և ամուր թիկունքի: Քաղաքական աշխատանքների կարևոր ձև էր համարվում ազիտացիան՝ քարոզչական աշխատանքը: Ստեղծագործական միությունների, ուսումնական հաստատությունների և այլ կազմակերպությունների հետ միասին գրադարանը ևս լծվեց գաղափարախոսական աշխատանքների իրականացմանը:

Գրադարանի գրականության համալրման մեջ կարևորվեց նպատակային, թիրախային համալրումը, ռազմաճակատի, Կարմիր բանակի, թիկունքային իրողությունների, գործարանների ու կոլտնտեսությունների մասին պատմող գրադարանային փաստաթղթերը՝ գրքեր, պարբերականներ, պլակատներ, քարտեզներ, կերպարվեստի նյութեր, լուսանկարներ և այլն:

Ընթացիկ համալրումը իրականացվում էր նվիրյալ աշխատակիցների սակավաթիվ խմբի ջանքերով: Պատերազմական իրավիճակով պայմանավորված՝ հրատարակությունները սկզբնական շրջանում փոքր տպաքանականերով էին թողարկվում, և անհրաժեշտ քանակներով գրադարանի հավաքածուն համալրելու համար գրադարանի աշխատակիցները մեծ ջանքեր էին գործադրում: Հավաքված նյութերը սպասարկվում էին և՛ ընթերցասրահում, և՛ գրադարանից դուրս: Գրադարանավարները նաև վավերագրեր էին հավաքում պատերազմի մասնակից հայորդիների մասին, զորահրամանատարների կյանքին և անցած մարտական ուղուն նվիրված հատուկ քարտարաններ էին ստեղծում, նյութեր էին տրամադրում պատմաբաններին, գրողներին, ուսանողներին [Նույն տեղում]:

Հավաքված փաստաթղթերը արտացոլում էին ռազմական գործողությունների ամբողջական շղթան՝ թշնամու ուխտադրուժ հարձակումից մինչև առանձին մարտական գործողությունների, բնակավայրերի պաշտպանության ու ազատագրման, ռազմաճակատի ու թիկունքի անսասան կապի, Կարմիր բանակի առաջխաղացման, պատերազմի ընթացքի մեջ բեկում մտցրած ճակատամարտերի նկարագրության ու հաղթական ավարտի մասին:

1942 թ. դեկտեմբերին ՀԽՍՀ ժողովրդական լուսավորության մինիստրության կոլեգիայի նիստում որոշում ընդունվեց ընդլայնել և կատարելագործել Հայրենական Մեծ պատերազմի թեմաներով ցուցադրությունների կազմակերպումը, ավելի մեծ թվով քաղաքացիական ու ռազմական հաստատությունների սպասարկումը: Ռադիոկոմիտեին

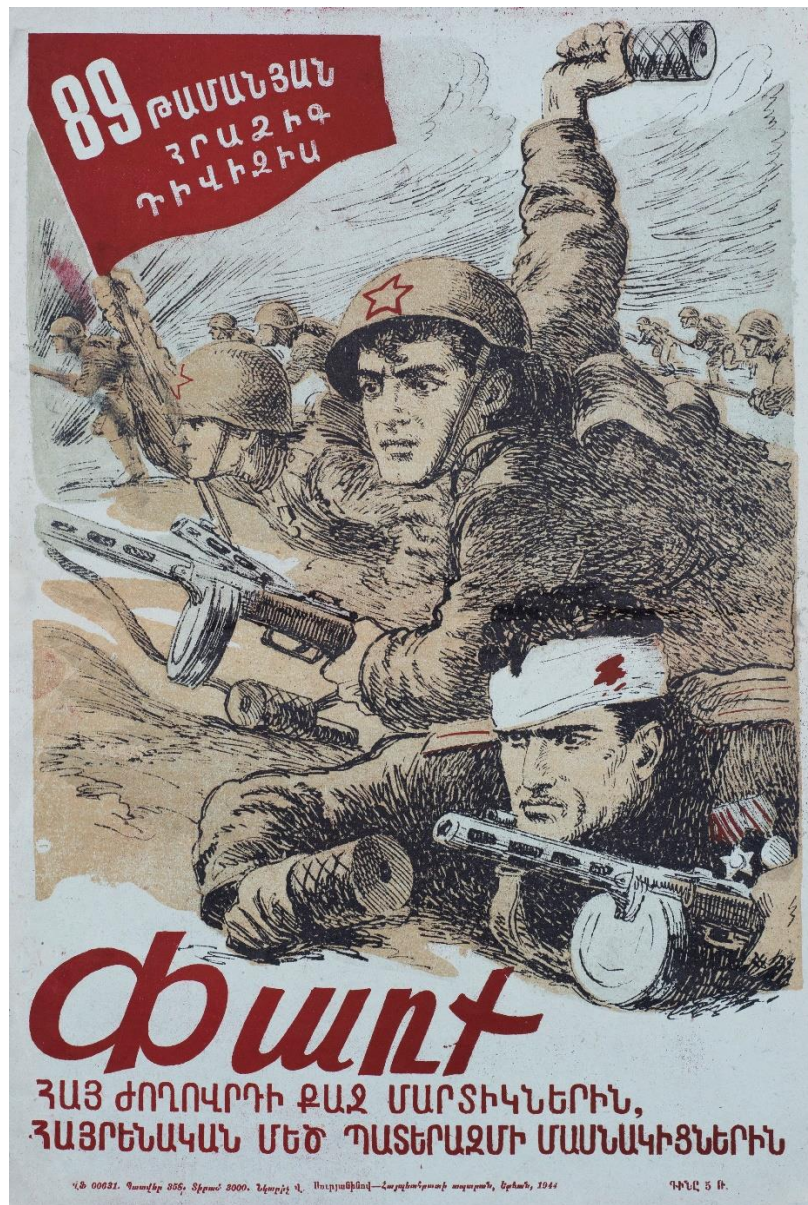
հանձնարարվեց եթեր արձակել գրադարանավարների կազմած՝ հակաֆաշիստական, ռազմապաշտպանական գրականության ցանկերով և դրանց ծանոթագրություններով կազմած ցանկերի անվճար ռադիոբյուլետեններ: Պետք էր գրադարանը ապահովել թղթի անհրաժեշտ քանակությամբ, գրենական այլ պիտույքներով՝ հանձնարարական ցանկերի ու հուշաթերթիկների տպագրության համար, ընդլայնել տեղեկատու հավաքածուի համալրումը ռազմապաշտպանական գրականությամբ, այդ գրականությունը տարածելու և հանրայնացնելու նպատակով կազմակերպել գրականության տեսության ամենամսյա միջոցառումներ, բարձրաձայն ընթերցանություն, ռազմական պայմաններում նոր մեթոդներով աշխատելու հմտությունների ուսուցում քաղաքի մյուս գրադարանների աշխատակիցների համար, հանձնարարական, երկրագիտական ցանկեր կազմելու գործում նրանց մեթոդական օգնության ցուցաբերում [Հայաստանի ազգային արխիվ, ֆ. 122, գ. 16, ց. 2, թ. 64, 65]:

Պատերազմի ընթացքում ԽՍՀՄ արևմտյան տարածքներից, Մոսկվայից, Լենինգրադից բնակչության մի ստվար հատված էվակուացվեց Հայաստան: Նրանց մեջ էին շատ նկարիչ-ձևավորողներ: Պետք է արձանագրել, որ նոր իրավիճակներում աճել էր կերպարվեստի նշանակությունն ու տարածվածությունը, ուժեղանում էր նրա հանրային նշանակությունը [Սովետական Հայաստանի գրաֆիկան, 1961, 61]: Հայաստան տեղափոխված նկարիչներ Վասիլի Սուրյանինովը, Լևոն Գենչը, Դմիտրի Նալբանդյանը իրենց երևանաբնակ գործընկերների՝ Հովհաննես Շավարշի, Մարիամ և Երանուհի Ասլամազյանների, Սերգեյ Արուստյանի և մյուսների հետ միասին սկսեցին ներդնել իրենց ջանքերը և ստեղծագործական կարողությունները՝ մասսաների ռազմահայրենասիրական դաստիարակության, զորական ուժի դրվագներով նրանց մեջ հավատ ու լավատեսություն, կամք ու հաստատակամություն ներարկելու գործում: Նրանք ստեղծեցին ռազմաճակատային մամուլի համար նկարներ, իրենց սխրանքներով աչքի ընկած զինվորականների գծանկարներ, պլակատներ, թշնամու գործողություններն ու դավադիր մտադրությունները ծանակող ծաղրանկարներ, պլակատներ: Գրադարանի ֆոնդերում պահպանվում է նրանց ստեղծած պլակատների հարուստ հավաքածուն:

Պատերազմի նախնական փուլում իրականացվող ռազմական մոբիլիզացիայի ընթացքում առանձնահատուկ տեղ է գրավում ազգային ռազմական միավորումների կազմավորումը: Հայ ժողովուրդը ԽՍՀՄ մյուս ժողովուրդների հետ ոտքի կանգնեց վտանգված հայրենիքի պաշտպանության խրամատներում: Ազգային դիվիզիաները ձևավորվում էին ԽՍՀՄ Պաշտպանության կոմիտեի պետական կոմիտեի 1941 թ. նոյեմբերի 13-ի որոշման համաձայն [Постановление Государственного комитета обороны о формировании национальных войсковых соединений, 1941]: ՀԽՍՀ տարածքում ձևավորվեցին 89-րդ, 408-րդ, 409-րդ և 261-րդ դիվիզիաները [Арутюнян К., Саакян, 2010, 63]: Նրանցից յուրաքանչյուրի մասին պատմում են գրադարանում պահպանվող խոսուն վավերագրերը:

Հայկական 89-րդ Թամանյան կարմրադրոշ, Կուտուզովի II աստիճանի, Կարմիր Աստղի շքանշանակիր հրաձգային դիվիզիան ձևավորվել է 1941 թ. նոյեմբերի 15-ին Երևանում Անդրկովկասյան ռազմաճակատի 45-րդ բանակի կազմում: Իր ռազմական

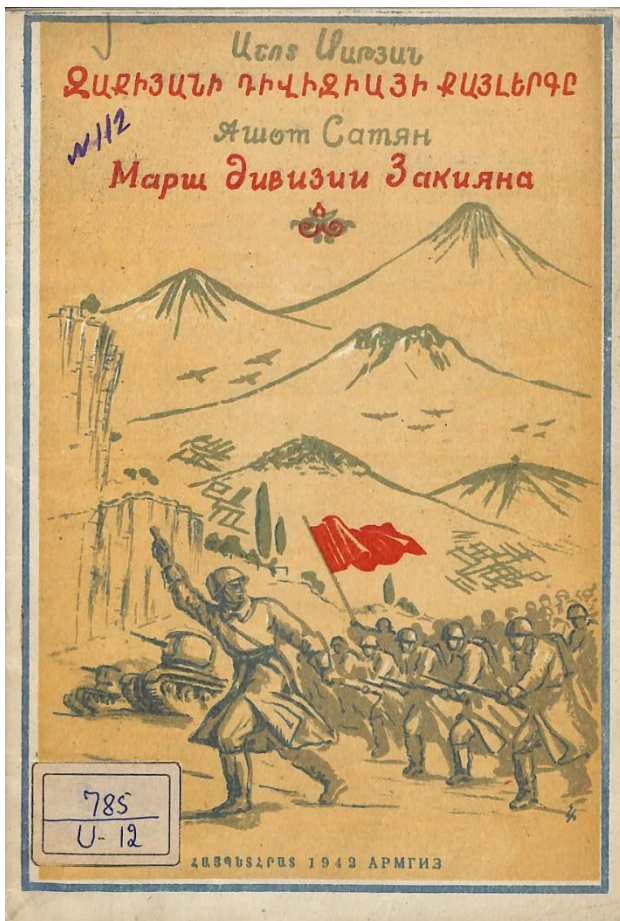
ուղին սկսել է Կովկասյան նախալեռներում և հաղթական ավարտը տոնել Բեռլինում [89-րդ Թամանյան կարմրադրոշ, Կուտուզովի II աստիճանի, Կարմիր աստղի շքանշանակիր հայկական հրաձգային դիվիզիայի մարտական ուղին, 1985, 5]:

Դիվիզիայի առաջին հրամանատարն էր Սիմոն Զաքյանը։ Մարտիկների բարոյահոգեբանական, հայրենասիրական, քաղաքական ոգին բարձր պահելու համար առանձնակի ուշադրություն էր դարձվում քարոզչության այնպիսի հզոր միջոցների, ինչպիսիք էին մամուլը, գեղարվեստական գրականությունը, երաժշտությունը։ 1942 թ. հունվարից սկսեց լույս տեսնել դիվիզիայի օրգանը՝ «Կարմիր զինվոր» թերթը, որի կարգախոսն էր «Մահ գերմանական օկուպանտներին»։

Թերթի էջերում տպագրվում էին սովետական բանաստեղծների ստեղծագործությունները, ռազմաճակատային թղթակիցների պատումները՝ մարտիկների հերոսական գործողությունների մասին: Նույն թվականին կոմպոզիտոր Աշոտ Սաթյանը գրեց «Զաքիյանի դիվիզիայի քայլերգը». այն հրատարակեց Հայպետհրատը 500 տպաքանակով [Սաթյան Ա., 1942]:

Դիվիզիան ռազմաճակատ մեկնեց 1942 թ. օգոստոսին և անմիջապես մասնակցեց Կովկասի պաշտպանության մարտերին՝ Թերեքի աջակողմյան ափից: Առաջին ամիսների ծանր մարտերից դիվիզիան լուրջ կորուստներ կրեց: 1943 թ. փետրվարի 19-ից հրամանատարությունը ստանձնեց Նվեր Սաֆարյանը, ում ղեկավարությամբ 1943 թ. նոյեմբերից մինչև 1944 թ. մայիսը դիվիզիան փայլուն դրսևորեց իրեն Կուրանի, Թերեքի, ապա նաև

Ղրիմի թերակղզու համար մղված մարտերում: Թամանյան կղզու ազատագրման համար դիվիզիան արժանացավ «Թամանյան» պատվավոր անվանը: Դիվիզիան մարտական գործողությունների արդյունքում ազատագրել է ավելի քան 900 բնակավայրեր: Թամանյան դիվիզիան առաջիններից մեկն էր, որ հատեց ԽՍՀՄ պետական սահմանը, անցավ Լեհաստանով և 1945 թ. գարնանը մտավ Բեռլին:

Գրադարանի աշխատակազմը գիտակցում էր իր հավաքածուի բացառիկությունն ու կարևորությունը պատերազմի մասին պատմական հիշողության պահպանման, ժողովրդի հայրենասիրական դաստիարակության, հայրենաճանաչման գործում: Պատերազմի շրջանում քաղաքացիական հիմնարկների, այդ թվում նաև գրադարանների խնդիրները ավելացել էին և հավաքածուները հափշտակումներից ու կորուստներից զերծ պահելու համար առաջին պլան էին գալիս դրանց հաշվառման, պահպանության, դասավորման, կոմպլեկտավորման, սպասարկման աշխատանքների նպատակային կազմակերպման խնդիրները: Առանձնապես արժևորվում է պարբերական մամուլի՝ թերթերի ու ամսագրերի հաշվառման ու դրանց պահպանության ու լիարժեքության ապահովման խնդրահարույց հարցը. Նպատակահարմար է համարվում դրանք գրանցել ու հաշվառել ոչ թե առանձին համարներով, այլ ըստ տարեկան կամ եռամսյակային կոմպլեկտների՝ մեկ հաշվառային համարի տակ: Հավաքածուների երկարաժամկետ օգտագործումը և պահպանության խնդիրների մասնակի լուծումը ապահովելու համար կարևորվում է դեռևս քսանական թվականներից գործող սեփական կազմատանը դրանց նորոգությունն ու լրակազմի ձևավորումը [Ստեփանյան, 1944, թ. 133, 5 հուլիսի, 2]:

Հայկական ազգային մյուս միավորումը՝ 408-րդ հրաձգային դիվիզիան, ձևավորվել է 1941 թ. օգոստոսին: Դիվիզիան ներգրավված էր ԽՍՀՄ հարավային սահմանների պահպանության և ամրապնդման գործում: Հանրապետության հասարակական ու քաղաքական ղեկավարության ներկայացուցիչները հաճախ էին այցելում դիվիզիայի մարտիկներին և ելույթներ ունենում: Նշանավոր բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանի, հանրապետության Գերագույն խորհրդի նախագահ Մացակ Պապյանի, մշակույթի և արվեստի մյուս ներկայացուցիչների այցելությունները վավերագրած բազմաթիվ նյութեր կան դիվիզիայի պաշտոնական օրգան «Հանուն հայրենիքի» լրագրի էջերում [Հայաստանի ազգային գրադարանի կայքէջ]:

1941 թ. օգոստոսին ձևավորված 409-րդ հրաձգային դիվիզիան մինչև 1942 թ. վերջը պահպանում էր սովետաթուրքական սահմանը Թուրքիայի հնարավոր ոտնձգություններին: Ապա դիվիզիան մասնակցեց Չեչենո-Ինգուշական Ինքնավար Հանրապետության, Ստավրոպոլի, Կրասնոդարի պաշտպանական մարտերին, Հունգարիայի ու Սլովակիայի ազատագրմանը և մարտական ուղին ավարտեց Վիեննայում: Դիվիզիայի անցած մարտական ճանապարհը արտացոլվել է դիվիզիայի «Մարտական դրոշ» թերթի էջերում:

261-րդ հրաձգային դիվիզիան ձևավորվել է 1942 թ. աշնանը: Քանի որ ՀԽՍՀ տարածքը մերձազմաճակատային կարգավիճակ ուներ, և նրա տարածքով էր անցնում պետական սահմանի զգալի հատվածը, ուստի առանձնակի ուշադրություն էր դարձվում հրամանատարական անձնակազմի պատրաստման և ուսուցման վրա: Այստեղ համապատասխան պատրաստություն անցնող զինվորներն ու սպաները մեկնում էին ռազմաճակատ՝ համալրելու գործող բանակի շարքերը: Դիվիզիայի մարտական ուղին վավերագրել է դիվիզիայի պաշտոնական օրգանը՝ «Մարտ հանուն հայրենիքի» թերթը: Հայկական բոլոր դիվիզիաների անձնակազմի 97% -ը հայեր էին:

Հաղթանակի կայացման գործում նշանակալի ներդրում ունեն նաև սփյուռքահայերը: 1943 թ. հունվարի 20-ին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տեղապահ արք. Գևորգ Չորեքյանը հեռագրեց ԽՍՀՄ Ժողկոմխորհի նախագահ Իոսիֆ Ստալինին՝ «Սասունցի Դավիթ» տանկային շարասյան ստեղծման նպատակով աշխարհասփյուռ հայերի կողմից նվիրատվությունների համար Պետբանկում հաշվեհամար բացելու խնդրանքով:

Նա միաժամանակ հայտնում էր, որ Կաթողիկոսարանը իր հերթին այդ բարձրագույն նպատակի իրագործմանը նվիրաբերում է ադամանդակուռ մի պանակե, թանկարժեք մետաղներից ու ադամանդներից պատրաստված զարդեր՝ 800 հազար ռուբլի ընդհանուր արժողությամբ, 1000 անգլիական ֆունտ ստեռլինգ և 50000 ռուբլի: Ավելի վաղ Հայրապետը հատուկ կոնդակով հովվական կոչով դիմել էր աշխարհի հայերին՝ իրենց նվիրատվություններով նպաստելու հայրենասիրական կարևոր այդ ձեռնարկի իրականացմանը: Արքեպիսկոպոս Գևորգ Չորեքյանը համոզված էր, որ հանգանակված նյութական միջոցներով ձևավորված տանկային շարասյունը կարևոր ներդրում կլինի Կարմիր բանակի առաջխաղացման, թշնամու վերջնական ջախջախման ու հաղթանակի կերտման գերնպատակի իրականացման մեջ: Հունվարի 26-ին ստացվում է Ի. Ստալինի՝ հավատացյալ հայ ժողովրդին ու Էջմիածնի կաթողիկոսարանին ուղղված շնորհակալական պատասխան նամակը, որում նշում է նաև բանկային հաշվի բացման վերաբերյալ իր ցուցումի մասին: Այս ամբողջը փաստավավերագրված է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի վերանորոգ հայրապետական հանդեսի 1944 թ. առաջին համարի էջերում [Ստալին, 1944, 5]:

1944 թ. հունվարի 29-ին տանկային շարասյանը, որի կազմի մեջ մտնում էր 21 նոր տանկ, հանդիսավոր պայմաններում շնորհվեց Սասունցի Դավիթ անունը: Հրասայլերից յուրաքանչյուրի աշտարակի մի կողմում հայերեն, նյուս կողմում ռուսերեն սպիտակ ներկով գրված էր շարասյան անունը: Շարասյունն ընդունող զինվորականները հանդիսավոր երդվեցին՝ ոչնչացնել ֆաշիստական զավթիչներին ու մեկնեցին ռազմաճակատ:

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ» ՏԱՆԿԱՅԻՆ ՇԱՐԱՍՅՈՒՆԸ ՀԱՅ ԱՇԽԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՆՎԵՐՆ ԷՐ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻՆ

Հայրենական մեծ պատերազմում հաղթանակը ցույց տվեց, որ խորհրդային ժողովուրդը հոգեբանորեն պատրաստ էր ծանր փորձություններին: Պատրաստվածության ու ներառականության այդ մակարդակը ձեռք էր բերվել կուսակցական, պետական, մշակութային-կրթական հաստատությունների նպատակային և հետևողական աշխատանքի արդյունքում: Այս հաստատությունների շարքում իրապես նշանակալի է գրադարանների ներդրումը, նրա գաղափարադաստիարակչական գործունեության ավանդը ժողովրդի միասնականության, հայրենասիրական քարոզչության գործում [Советская Армения в годы Великой Отечественной войны, 1975, 113]:

Մեծ Հայրենականի մասին պատմող փաստաթղթերը պահպանվում են ՀԱԳ հավաքածուներում: Դրանք ոչ միայն տեսածրվում, արխիվացվում ու պահպանվում են սերվերներում, այլև 7/24/365 ռեժիմով հասանելի են հանրությանը: Ստեղծված են նաև դրանք նշաճանաչված տարբերակները: Հայաստանի ազգային գրադարանը մշակութային, պատմական ժառանգությունը հանրայնացնելու իր առաքելությանը հավատարիմ՝ հանրայնացնում և սերունդներին է հասցնում Հայրենական Մեծ պատերազմի մասին պատմող վավերագրերը, որպեսզի ոչ ոք և ոչինչ երբեք չմոռացվի:

SUMMARY

The contribution of Armenia and the Armenian people to the Victory over Germany was significant. The patriotism and devotion of the people were demonstrated not only at the front, in heavy fighting, in the trenches, on the ground and in the air, but also in the rear. A strong and reliable rear largely ensured success at the front. The article presents some episodes of the activities of the A. Myasnikyan State Public Library (now the National Library of Armenia) during the war years. The library management focused not only on mass events, but also on operational work on the current acquisition of library collections. Thanks to the replenishment and preservation of library collections, valuable documents (books, photographs, posters, newspapers) became objects of research. A brief history of the formation of national military units based on library and archival documents stored in the NLA collections is also presented.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հայաստանի ազգային արխիվ (ՀԱԱ), ֆ. 1337, գ. 11, ց. 1, թ. 1:
2. Հայաստանի ազգային արխիվ (ՀԱԱ), ֆ. 122, գ. 16, ց. 2, թ. 64, 65:
3. Գրադարանային գործի պատմությունը Խորհրդային Հայաստանում. Փաստաթղթերի ժողովածու, հտ. 2, Երևան, 1984, 288 էջ:
4. Սաթյան Ա. Զաքիյանի դիվիզիայի քայլերգը, Երևան, Պետհրատ, 1942, 24 էջ:
5. Սովետական Հայաստանի գրաֆիկան, Երևան, Հայպետհրատ, 1961, 183 էջ:
6. Ստալին Ի., Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի տեղակալ Տ. Գևորգ արք. Չորեքյանին // Էջմիածին, Վաղարշապատ, 1944, Ա, 5 էջ:
7. Ստեփանյան Ա., Պահպանենք գրադարանային ոսկե ֆոնդը // Խորհրդային Հայաստան, Երևան, 1944 թ. 133, 5 հուլիսի, էջ 2:

8. 89-րդ Թաւանյան կարմրադրոշ, Կուսուղոյի II աստիճանի, Կարմիր աստղի շքանշանակիր հայկական հրաձգային դիվիզիայի մարտական ուղին / Կազմ.՝ Ա. Հ. Հարությունյան և ուրիշ, Խմբ.՝ Ա.Հ. Հարությունյան, Ա.Մ. Հակոբյան, Երևան: Ա. հ., 1985, 748 էջ:
9. Адамян Н., Публичная библиотека Армении в дни Отечественной войны // Коммунист, Ереван, 1943, 26 дек., № 262, С. 4.
10. Армянский народ – боевой участник освободительной войны Советского Союза // Правда, Москва, 1941, 25 авг., № 235, С.1.
11. Арутюнян К., Участие армянского народа в Великой Отечественной войне (1941-1945) НАН РА, Ин-т истории, Ереван, Гитутюн, 2004, 868 с.
12. Арутюнян К., Саакян М., Вклад армянского народа в победу в Великой отечественной войне (1941–1945), Ереван, Гитутюн, 2010, 874 с.
13. Постановление Государственного комитета обороны о формировании национальных войсковых соединений. 13 ноября 1941 г. // Электронная библиотека исторических документов [Электронный ресурс] URL: <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/124003-postanovlenie-gosudarstvennogo-komiteta-oborony-o-formirovanii-natsionalnyh-voyskovykh-soedineniy-13-noyabrya-1941-g> (10.06.2025).
14. Советская Армения в годы Великой Отечественной войны (1941-1945): Сборник документов и материалов / Сост.: В.А. Мурадян и др, Ереван, Изд-во АН Арм. ССР, 1975, 842 с.